

**Наталія СТУЧИНСЬКА, Юлія ТКАЧЕНКО, Наталія ЛОБАЧ,
Наталія ТРОНЬ**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МЕДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УКРАЇНІ

У статті розглядаються питання розвитку методики навчання медичних дисциплін. В ході аналізу виявлено проблеми пов'язані з інтенсивним розвитком інформаційно-технологічного сектору медичної галузі.

The article reviews the questions of development of methodics of teaching medical disciplines. During the analysis found the problems associated with intensive development of informational and technological sector healthcare industry.

Сучасне людство стоїть на порозі епохальних трансформацій, основним напрямком яких є інтенсивний розвиток інформаційно-технологічного сектору та інформатизація всієї сфери людських відносин. У всі часи необхідною умовою процвітання і стабільності суспільства та запорукою його гармонійного розвитку була освіта. Це один з найдавніших соціальних інститутів, який визначається потребами відтворювати і передавати знання, вміння, навички та необхідністю готувати нові покоління до розв'язання соціальних, економічних, культурних проблем.

Система підготовки лікарів є найбільш консервативною та довготривалою за часом навчання. Пояснення такої ситуації легко знайти у самій професії лікаря, оскільки вона вимагає глибоких фундаментальних знань та фахових компетенцій. Однак, швидкий розвиток нових ефективних медичних технологій, поява стандартів діагностики та лікування на рівні доказової медицини, значні затрати на надання медичної допомоги, змусили країни Європи шукати шляхи реформування системи медичної освіти. Євроінтеграція вищої медичної освіти передбачає реалізацію ряду перетворень: формування в Європі єдиного, відкритого освітнього простору; перехід до двоступеневої структури вищої освіти; збільшення частки самостійної роботи студента; впровадження системи академічних кредитів Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) та ін.

Нині Україна чітко визначила курс на входження в європейський освітній простір. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба в модернізації освітньої діяльності у контексті європейських вимог, необхідні рішучі кроки щодо реалізації Болонської конвенції, спрямованої на зближення освітніх систем європейських країн та збереження кращих традицій в освіті, досягнутих Україною за її більш ніж тисячолітню історію.

Сучасна концепція розвитку вищої медичної освіти України спрямована на забезпечення конкурентоспроможності випускників вищих навчальних закладів на вітчизняному та міжнародному ринках праці шляхом підвищення якості підготовки

фахівців, оскільки інновації в системі охорони здоров'я формують потребу у підготовці висококваліфікованих спеціалістів медичного профілю. Загальні вимоги до структури вищої медичної освіти та освітніх програм, умов їхньої реалізації, нормативів навчального навантаження та його максимального обсягу визначаються Законом України «Про вищу освіту» від 17.01.02., Постановою Кабінету Міністрів України від 20.01.98 № 65 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету міністрів № 677 від 23.04.99) та № 1482 від 13.08.99) та «Положенням про особливості ступеневої освіти медичного та фармацевтичного спрямування», затвердженим наказом МОЗ України від 24.02.00 № 35, наказом МОН України від 31.06.98 № 285 «про вимоги до державних стандартів».

Систему медичної освіти України слід розглядати у контексті світових стандартів. До сучасних тенденції розвитку вищої освіти можна віднести наступні процеси [1, с. 282]: інтернаціоналізація; глобалізація; інформатизація; комерціалізація; приватизація; стандартизація; акредитація.

Кожна з названих тенденцій розвитку в певній мірі впливають на якість підготовки лікарів у нашій країні. В рамках нашого дослідження інформатизація є найбільш важливою.

Інформатизація – це створення і використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності усіх видів діяльності. Різні тлумачення поняття інформатизація освіти відображають різні аспекти і складові процесу впровадження в освітню галузь інформаційних технологій. Поняття інформатизація визначається як «сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної і комунікаційної техніки» [2].

За останні десять років в Україні зроблені кроки щодо впровадження і ефективного використання у вищій освіті нових освітніх технологій, що спираються на інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Насамперед, це стосується нормативно-правової бази цього напрямку. Значну роль у впровадженні ІКТ в освітню сферу відіграв Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 13.09.2001р. № 74/98 – ВР, в рамках якої було реалізовано декілька проектів інформатизації закладів освіти [3].

Важливе значення у виборі напрямку і завдань розвитку електронного (дистанційного) навчання в Україні мала Програма розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 року № 1494.

На сучасному етапі найбільший вплив на розвиток ІКТ у вищій освіті мають:

– Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V [135], Розпорядження Кабінету Міністрів 15 серпня 2008 року № 653-р «Про затвердження плану заходів з виконання завдань [4], передбачених Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», які містять положення про ефективне провадження ІКТ у сфері освіти, в тому числі – вищої;

– Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки [5], затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2005 року № 1153, яка безпосередньо визначає план дій щодо розвитку ІКТ для освітньої сфери, у тому числі, для вищої освіти.

У Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» констатується, що ступінь розбудови інформаційного

суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Наведені причини відставання, серед яких [4]:

- ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, є низькою;

- розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній;

- рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, упровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним;

- рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;

- спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення.

Серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, названі [4]:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя;

- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;

- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля.

Різним аспектам інформатизації освіти присвячені численні дослідження. Так, ресурсне забезпечення інформатизації розглядається в працях М. П. Шишкіної [6]; розвитку інформаційного суспільства присвячена праця А. П. Суханова [7]; філософії комп'ютерної революції – А. Ракітова [8]; інформатизації суспільства – А. Урсула [9].

Загальні методи та закономірності створення і використання засобів і систем інформатизації освітньої галузі і врахуванням необхідних напрямків її реформування досліджено недостатньо. До основних публікацій, у яких висвітлені деякі аспекти зазначених загальних питань, можна віднести статтю В. Г. Кременя [10], в якій наведені основні напрямки реформування освіти України, і статтю Б. М. Богатиря [11], у якій пропонуються деякі загальні підходи до розв'язання проблем інформатизації системи освіти Російської Федерації. Проте публікації, у яких висвітлювалося б питання відповідності існуючих засобів інформатизації вимогам реформування і визначалися б напрямки досліджень, які необхідно здійснити, щоб забезпечити побудову ефективних систем інформатизації медичної освіти, нам не відомі.

Інформатизація освіти важлива не сама по собі. Вона повинна сприяти виконанню тієї місії, яка покладається на освіту суспільством. Можна погодитися з думкою Б. М. Богатиря [11], що «найголовнішою місією освіти в сучасних умовах є забезпечення стійкого соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни з урахуванням її національних, регіональних, культурних і соціальних особливостей, а також глобальних тенденцій у світі», додавши, що цей розвиток необхідно спрямувати на підвищення інтелектуального потенціалу нації.

У статті В. Г. Кременя «Суспільство знань і якісна освіта» [10] означено проблеми, які необхідно розв'язувати в освіті у процесі її реформування, щоб вона відповідала сучасним цивілізаційним змінам суспільства.

По-перше, у зв'язку з тим, що зміна ідей, знань і технологій в медичній галузі відбувається швидше, ніж зміна людського покоління, навчити лікаря на все життя за звичної, традиційної освіти неможливо. Тому слід змінювати функції навчального

процесу в освітніх закладах. Поряд із засвоєнням базових знань необхідно навчати студентів самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, «навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя» [10]. Суттєвою є також функція навчального процесу – «навчити людину використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності» [10]. Особливо це важливо в умовах, коли людство рухається до нової якості суспільного розвитку – суспільства знань, вирішальним чинником якого буде Людина, здатна діяти на основі отриманих знань і їх практичного використання.

Однією з принципово важливих і конструктивних ідей сучасної медичної освіти є ідея випереджальної освіти. Її суть полягає у своєчасній підготовці лікарів нової генерації, що спроможні вільно орієнтуватися у глобальному інформаційному просторі. У сучасній системі вищої медичної освіти реалізується концепція підтримуючої освіти, а саме підготовка фахівців здійснюється головним чином на основі вимог сьогодення, без врахування того, що чекає на них у майбутньому.

По-друге, враховуючи, що процес глобалізації, який супроводжується розвитком сучасних інформаційних технологій, суттєвим чином збільшує сферу комунікації, у якій живе і функціонує майбутній лікар, він отримує нескінченну множину інформаційних впливів з усього світу, вступає у відносини і контакти з громадянами своєї та інших країн. Ці впливи не тільки різноманітні, а й часто суперечливі, протилежні, що суттєвим чином ускладнює визначення самостійної позиції людини. Тому навчально-виховний процес в освітніх закладах, а також і соціальне середовище суспільства в цілому, зазначає В. Г. Кремень [10]: «мають бути максимально зорієнтовані на формування розвиненої, самодостатньої особистості».

У зв'язку з інтернаціоналізацією медичної освіти Всесвітня Федерація медичної освіти (ВФМО) розробила стандарти (стандартизація) – мінімальні вимоги до підготовки лікаря у будь-якій країні світу. Тим самим постало завдання перед органами влади, що відповідають за медичну освіту щодо розробки планів та програм реформування системи підготовки лікарів з урахуванням міжнародних тенденцій для підвищення їх якості.

По-третє, зважаючи, що смислом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої особистості на основі її здібностей, актуальним є завдання максимально наблизити навчання і виховання кожної людини до її сутності, здібностей та особливостей. На перший план тут виступає принцип особистісно-орієнтованого навчання в значенні уваги до кожної дитини з її сутнісними характеристиками. «Організація навчально-виховного процесу за принципом дитиноцентризму – єдиний шлях формування людиноцентристського, гуманного, демократичного й ефективного сучасного суспільства і єдиний шлях до щастя кожної людини» - зазначає В. Г. Кремень [10]. Впровадження принципу дитиноцентризму потребує як зміни навчальних планів, так і зміни взаємовідносин учителя й учня (професора і студента). «З огляду, насамперед, на застосування нових інформаційних технологій, учитель має бути партнером учня в навчанні і розвитку» [10].

По-четверте, для виконання освітою її місії необхідно, щоб держава забезпечила максимально наближені стартові можливості дітей із різних сімей у здобутті медичної освіти і здійсненні перших самостійних кроків у житті.

Можна стверджувати, що інформатизація освіти – один з основних чинників розв'язання вище зазначених проблем як у медичній освіті, так і у освіті взагалі.

У розв'язанні першої із зазначених проблем сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), враховуючи можливості Інтернету, мають важливе значення:

- можливість доступу до майже необмеженої кількості інформаційних ресурсів у будь-який час і в будь-якому місці;

- наявність в Інтернеті значної кількості спеціальних навчальних курсів, електронних конференцій (відеоконференцій) та семінарів;
- можливості дистанційного навчання дають можливість кожній людині, що має доступ до глобальної мережі Інтернет, навчатися в будь-який час впродовж усього свого життя, самостійно вибравши бажану галузь і траєкторію навчання.

Завдання інформатизації освіти у розв'язанні даної проблеми – постійне вдосконалення наявних та наповнення Інтернету новими програмними засобами, які враховуватимуть досягнення педагогічних, психологічних і технічних наук, спрямованих на спрощення пошуку необхідних знань, їх засвоєння і практичне застосування.

Друга проблема – необхідність формування розвиненої, самодостатньої особистості, здатної приймати правильні рішення в умовах дії на неї все більшої кількості різноманітних впливів, часто суперечливих і протилежних – значною мірою є породженням інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема. Її розв'язання окрім відповідної орієнтації навчально-виховного процесу в освітніх закладах на формування особистості, очевидно, може здійснюватися і засобами ІКТ. Завдання інформатизації освіти у розв'язанні цієї проблеми – розробка із врахуванням досягнень психологічної науки спеціального програмного забезпечення, спрямованого формування компетентісно орієнтованої особистості, а також врахування під час розробки програм з інших навчальних предметів фактору впливу їх майбутнього використання на формування особистості.

У розв'язанні третьої проблеми – організації навчально-виховного процесу за принципом дитиноцентризму – інформаційно-комунікаційні технології також відіграють важливу роль. Нині створені особистісноорієнтовані навчальні комп'ютерні програми і системи, які певною мірою спроможні адаптуватися до здібностей кожного зі студентів. Завдання інформатизації освіти у розв'язанні цієї проблеми – створення спільно з педагогами і психологами навчальних комп'ютерних систем, які дають можливість максимально враховувати здібності та індивідуальні особливості кожної особистості окремо та студентської аудиторії в цілому. Характерною особливістю таких ІКТ є гнучка система моніторингу. Природно, що в таких навчальних системах викладач повинен бути не ментором, а партнером студента у навчанні.

Розв'язання четвертої проблеми лежить як у науково-технічній, так і в фінансово-економічній і адміністративній площинах, оскільки одним із важливих факторів, що суттєво впливають на можливість одержання якісної освіти, є можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями. Тому «забезпечити максимально наближені стартові можливості дітей із різних сімей у здобутті освіти» [10] в сучасних умовах означає, зокрема, забезпечити для кожного зі студентів рівні можливості користуватися ІКТ.

Перехід системи медичної освіти на якісно новий рівень без її інформатизації просто неможливий. Перспективна система освіти формується на основі поєднання новітніх загальнонаукових і гуманітарних знань, пріоритетним завданням якої є формування таких якостей як системне наукове мислення; екологічна культура; інформаційна культура; творча активність; толерантність; висока моральність. Саме ці якості зможуть забезпечити подальший стійкий розвиток цивілізації.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Медицинское образование в мире и в Украине. – Х.: ИПП «Контраст», 2005. – 464 с.
2. Енциклопедія освіти / АПН України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Закон України «Про Національну програму інформатизації» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=74%2F98-%E2%F0>, – Заголовок з екрану.

4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V.– <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
5. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)// Освіта. – 1993. – №44-46.
6. Шишкіна М.П., Жук Ю.О. Електронний підручник та проблема систематики комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання // Нові технології навчання. – 2000. - Вип.25. - С.44-49.
7. Суханов А.П. Информация и прогресс / Суханов А.П. – Новосибирск.: Наука, 1988. – 192 с.
8. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. – М., 1991.
9. Урсул А.Д. Информатизация общества и переход к устойчивому развитию цивилизации // Вестник РОИВТ. – 1993. – №1-3.
10. Кремень В.Г. Суспільство знань і якісна освіта // Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик «Освіта», № 13 – 14, 21–27 березня 2007 р.
11. Богатырь Б.Н. Система образования России как объект информатизации. // Школа-семинар "Создание единого информационного пространства системы образования" (г. Москва, 3–5 нояб. 1998 г.). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1998.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Стучинська Наталія Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри медичної і біологічної фізики Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця.

Наукові інтереси: методика навчання медичної і біологічної фізики.

Ткаченко Юлія Петрівна – викладач кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», м.Полтава.

Наукові інтереси: методика навчання медичної і біологічної фізики.

Лобач Наталія Вячеславівна – викладач кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», м.Полтава.

Наукові інтереси: методика навчання медичної і біологічної фізики.

Тронь Наталія Вікторівна – викладач кафедри медичної інформатики, медичної і біологічної фізики Вищого державного навчального закладу України «Українська медична стоматологічна академія», м.Полтава.

Наукові інтереси: методика навчання медичної і біологічної фізики.